

Tóny z Terezína doznívají ještě dnes

TOHLE
JE
MÁ
PÍSEŇ

RICHARD YAXLEY

Tohle je má píseň

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Richard Yaxley

Tohle je má píseň – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

TOHLE

JE

MÁ

PÍSEK

Tohle je má píseň

RICHARD YAXLEY

Překlad: Martina Jelínková

Jazyková korektura: Marie Fišerová

Sazba: Roman Horák

Odpovědný redaktor: Katarína Belejová

Technický redaktor: Radek Střecha

Authorized translation from the English language edition This is my song.

Text, music and lyrics copyright © Richard Yaxley, 2017

Cover copyright © Scholastic Australia Pty Limited, 2017

First published by Omnibus Books in 2017

This edition published under license from Scholastic Australia Pty Limited

Cover design by Design by Committee

Translation © Martina Jelínková, 2018

Objednávky knih:

www.albatrosmedia.cz

eshop@albatrosmedia.cz

bezplatná linka 800 555 513

ISBN tištěné verze 978-80-264-2020-0

ISBN e-knihy 978-80-264-2102-3 (1. zveřejnění, 2018)

Cena uvedená výrobcem představuje nezávaznou doporučenou spotřebitelskou cenu.

Vydalo nakladatelství CPress v Brně roku 2018 ve společnosti Albatros Media a.s. se sídlem Na Pankráci 30, Praha 4. Číslo publikace 32 423.

© Albatros Media a.s., 2018. Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být kopírována a rozmnožována za účelem rozšiřování v jakékoli formě či jakýmkoli způsobem bez písemného souhlasu vydavatele.

1. vydání

ALBATROS MEDIA a.s.

TOHLE

JE

MÁ

PÍSEK

RICHARD YAXLEY

 PRESS

Jediná cesta je ta uvnitř nás.

Rainer Maria Rilke

Rafael

Umírám, mé dítě.

Nebud' smutná, ani o mě neměj strach. Až přijde čas, uvítám svůj odchod jako přirozený a správný – i když, jak uvidíš, poněkud opožděný. Podařilo se mi pro sebe získat tolik času! Ale chci, abys věděla jednu věc: až zavřu oči, nechám své poslední světylko bdít nad mým největším bohatstvím, tvou matkou a tebou, mé dítě. Tebou.

Před tím však musím objasnit některá tajemství.

Je jich tolik.

Tak to je a tak to muselo být. Po všech těch letech jsem změnil rozhodnutí. Prolomím mlčení a sdělím ti pravdu, napsanou na tento papír ve tvé rodné řeči, abys mohla pořádně pochopit život svého otce – a s tím související můj stud.

Kdy a kde je správný začátek tohohle vyprávění? Už teď jsem zvědavý. Možností je mnoho:

Narodil jsem se v roce 1929 v bavorském městě Bamberg –
nebo

Kdysi dávno žil jeden starý muž, který vlastnil obchod
s hudebninami –

nebo

Co přiměje umělce stát se tyranem a vrahem –
nebo

Nic z toho.

Musíme začít od mého otce.

Jmenoval se Josef Ullmann. Své dětství strávil v Kaplici. Tento
městys ležel v místech, kde se nyní nachází Česká republika.

Hned máš nějaké předky, kterými se můžeš zabývat. Určitě
máš podezření, že za tím něco bylo. A také tě bude zajímat – jistě
že tě to zajímá, vybavuji si množství tvých otázek –, proč jsem ti
nikdy neřekl nic o své minulosti. Proč nevyložit tenhle náš český
odkaz jako piknikovou deku?

Minulost. Mé dítě, vytěsnil jsem ji. Pohřbil jsem ji, musel
jsem! Nechtěl jsem, abys musela nést stejné břemeno, jako jsem
nesl já. Uvnitř své zatvrzelé hlavy jsem cítil, že pro tebe bude lepší
(a pro mě méně obtížné) věřit v nemožné, a sice že tvá rodinná
linie začíná tvou matkou a mnou. Nic předtím nebylo, nic! Prostě
jsme se stali – prásk! – zrodili se ze vzduchu.

Že jsem byl pošetilý? Není pochyb. Navzdory svému úsilí,
já vím – vždycky jsem to věděl, je nerozumné a nespravedlivé
odmítat minulost. Náš odkaz nás na cestě k nevyhnutelnému
trpělivě očekává.

Můj otec kdysi o svém dětství prohlásil, že to byla „čekárna“. Řekl: „Věděl jsem, že jsem předurčen pro větší věci. Prostě jsem musel dočkat času.“

Můžeš si myslet, že je to výrok marnivý a hodný leda bláhového člověka. A vlastně máš pravdu. Můj otec byl marnivý a bláhový, a určitě ne tak geniální, jak si mé mladší já představovalo. Přesto jsem ho dlouho hluboce miloval.

Jeho otec vyráběl a prodával sladkosti z průčelí domovního obchodu. Jeho zvláštní dovedností byla výroba bonbónů. Měly různou barvu – zelenou, růžovou a oranžovou. Když jsem ty bonbóny jedl, lepily se mi na zuby jako mazlavá duha a jejich lahodná chuť se mi držela v ústech po celý den.

Otec mi pravidelně před spaním vyprávěl o svém dětství. Myslím, že se mě snažil povznést nad každodenní všednost. Nejednou mi říkal tato slova: „Děti z našeho sousedství mi záviděly, že mám otce, který prodává cukrovinky, jenže já jsem věděl, že je to úplně běžné povolání. Byl bych raději, kdyby byl básník.“

Moji prarodiče s námi během letních prázdnin pobývali v Praze. Pamatuji si dědečka jako vážného zavalitého člověka s obtloustlou tváří. Říkal jsem si, že měl být spíš řezník, nebo snad soudce. Rozhodně ne člověk vyrábějící bonbóny.

Každopádně důležitější je tohle: jeho manželka, Josefova matka, moje babička, byla Němka.

Kaplice jsou blízko hranic s Německem, a zejména s Rakouskem. Není divu, že tam žilo více Němců než Čechů.

Po mnoho let tu panovalo mírové uspořádání.

Moje babička se jmenovala Lena. Milovala četbu a hudbu. Tuto lásku přenesla i na své jediné dítě, Josefa.

Než budu pokračovat, měl bych zmínit, že naše rodina byla židovská.

Abychom však byli spravedliví, můj marnivý a bláhový otec se pilně učil. Začal v hebrejské škole, ale brzy jej přeložili do prestižnější školy s německými osnovami. Jeho matka ho už ve velmi mladém věku naučila mluvit a číst německy. Pochopitelně pokračoval ve studiu Tóry a Avody, ovšem jen v případě, že zrovna neposlouchal matčinu hudbu nebo nečetl její knihy. Inklinovala přitom k takovým, které byly napsány skupinou takzvaných romantiků. Můj otec mi kdysi řekl, že nejoblíbenější hrdinkou jeho matky byla Bettina von Arnim, německá zpěvačka a spisovatelka, která vyjadřovala svůj názor jménem židovského národa. Zmínil také, že zpočátku byl posedlý Goethem a knihami pojednávajícími o bolesti. Mé dítě, význam a dopad tohoto se ukáže později.

Nebudu se v tomto období zdržovat. Stačí vědět, že Josef Ullmann byl český Žid svobodného smýšlení, měl německou matku a choval neutuchající lásku k teutonské literatuře a hudbě. Naše životy utvářejí dny našeho dětství. Ať už se nám dějí jakékoliv radosti nebo neštěstí, to, jak nás vytvarují, se už nezmění. Tak to bylo i s mým otcem.

Někdy v roce 1920 nabídli mému otci místo na univerzitě v Praze.

Jednalo se pochopitelně o velmi vzrušující záležitost. A nejenom proto, že to znamenalo odjezd z Kaplic. Ze způsobu, jakým nám tu věc otec sdělil, bylo cítit, že osud slavného mistra písmen se blíží. Konečně se měl vymanit z té čekárny a – použiju slova, která jsem v dětství tak často slýchal – *ponořit se do uchvácení životem*.

Po první světové válce a porážce říše se Praha stala hlavním městem nové země, Československa. Žilo v ní hodně Čechů, hodně Židů a málo Němců. I přes hrůzy války a všeobecný pocit nedůvěry proudící směrem k Německu choval můj otec neochvějnou lásku k jeho kultuře. S každým dalším rokem studia nabýval jeho cíl zřetelnějších obrysů. Chtěl se stát překladatelem. Chtěl přeložit svou milovanou německou poezii do češtiny, aby si i jeho spoluobčané mohli vychutnat skvělé a vznešené filozofie. Byl posedlý díly nejen Goetha a radikálnějšího Heina, ale i modernisty. Učaroval mu zejména Rainer Maria Rilke.

Ustojíš jednu krutou poznámku? Dodnes je pro mě těžké pochopit sílu otcovy špatně nasměrované vášně. Jak poezie kdy přispěla k pokroku lidstva? O to víc pak německá poezie?

Bylo to v této době v Praze, kdy Josef Ullmann poznal moji matku – krásnou, čestnou a dobrosrdečnou ženu. Jmenovala se Anna.

Opět budu citovat svého otce, ač jistě ne s absolutní přesností – neboť žádná paměť nemůže udržet každé slovo v té správné tónině –, ale jsem přesvědčen, že záměr bude jasný.

„Dostal jsem křídla,“ řekl, „a vznesl se.“

To byly jeho fantaskní manýry, tolik oblíbené používání poetických metafor. Samozřejmě měl na mysli mou matku a okamžik, kdy ji poprvé spatřil ve venkovní kavárně pod jedním z mnoha mostů, které se klenou přes řeku Vltavu.

Moje matka byla také Židovka, což představovalo jak požehnání, tak nadělení. Požehnání proto, že hebrejský zákon praví, že Židé by měli uzavírat sňatky pouze s Židy. Nadělení z toho důvodu, že moji matku, jejíž rodina tíhla k židovským zvykům mnohem ochotněji než můj otec, již přislíbili jinému muži. Jednalo se o staršího pána, učitele – na pohled slušného člověka, přestože jsem jednou zaslechl matku se smíchem vzpomínat, že její partie měla víc v žaludku než v hlavě.

Tak jako tak byla už přislíbena. Prolomit tento příslib se pochopitelně jevilo jako bolestný čin, má matka to ale udělala. Jednoznačně tím tenkrát prokázala velkou odvahu. Po celá léta odmítali její rodiče vůbec uznat mého otce, ba ji samotnou, natož poskytnout požehnání jejich vztahu. Jakkoliv to matce drtilo srdce, stála si za svým díky velké lásce, kterou k Josefu Ullmannovi chovala.

Bylo to štěstí, protože po absolvování univerzity dostal můj otec nabídku místa na univerzitě v Bambergu, v německém Bavorsku. Společně s matkou posbírali své malé jmění a opustili Prahu, která se od první světové války stala úspěšným průmyslným městem. Rodiče byli odhodláni začít nový život podle vlastních pravidel. Navždy zůstanou Židy, ať to stojí co to stojí, ale ze všeho nejdůležitější bylo, že navždy zůstanou spolu.

Mé drahé dítě, chápu, že až budeš číst tohle vyprávění, zažiješ řadu překvapení. Mnohá z nich budou nepříjemná, jiná snad méně. Doufám, že to následující bude zčásti potěšujícím zjištěním.

Čtrnáct let jsem měl sestru.

Proč je to potěšující? Protože teď, když jsem to konečně přiznal, ti můžu říct, jaká Marika byla. Byla to dívka, jejíž jediným cílem bylo hledat a říkat pravdu. Byla nezdolná. Odvážná. Pozorná. Náročná, to ano, ale energickým a svěžím způsobem. Mohu použít a rozvinout jednu z otcových metafor: Naslouchala hudbě života a dobře rozuměla jejím proměnlivým tónům a melodiím. Kdyby měla čas a příležitost, změnila by Marika k lepšímu všechny symfonie světa. Tomu naprosto věřím.

V tolika ohledech se ti, dcero, podobala.

Obrázek pro představu o Maričině charakteru: Vrátili jsme se do Prahy a přestěhovali se do vysokého nájemního domu v Široké ulici. Náš byt se nacházel v horním patře. Otec trval na tom, že jako geniální člověk písmen může žít pouze na vrcholu budovy. Byt byl dostatečně velký, s okny do dvora i do ulice. Stál také v blízkosti synagogy (pro mou matku) a košer řeznictví (pro mého otce).

V jednom ze suterénních bytů žil chlapec. Jmenoval se Heinrich a měl zohyzděnou tvář. Narodil se s rozštěpem, což je velký prázdný oblouk uprostřed horního rtu, který mu odkrýval zuby a dásně. Ostatní chlapci z bloku ho neustále popichovali.

Jednoho dne, když Heinrichovi rodiče spali, ho tito chlapci přesvědčili, aby si s nimi šel na ulici zahrát fotbal. Pochopitelně to byla lest. Vyrobili si ceduli, na které požadovali peníze za příležitost políbit žabáka, z kterého by se mohl vyklubat princ. V tu chvíli tam stála fronta zvědavých dívek ze sousedství. Když uviděly Heinrichův rozštěp, trousily hrozné, necitlivé poznámky a jedna dívka dokonce předstírala, že omdlívá zděšením.

Moje sestra Marika uslyšela ten rozruch. Seběhla dolů, uviděla, co se děje, popadla ceduli a roztrhala ji na kusy. Chlapce to pěkně naštvalo a vyhrožovali jí. Volali na ni „ty židovská netýkavko“, ale Marice to bylo jedno. A k tomu ještě popadla pár mincí, dala je Heinrichovi a doprovodila ho zpátky do jejich bytu, kde mu řekla, že od tohoto okamžiku budou přátelé. A taky že byli. Až do roku 1939, domnívám se, kdy se Heinrich a jeho rodina přestěhovali zpátky do Německa, do Stuttgartu.

Marika měla obrovský elán i soucit. Já bohužel nikdy nedokázal být jako moje sestra. Velmi jsem ji obdivoval a chtěl jsem následovat jejího příkladu, ale naše povahy se lišily. Byl jsem plachý a váhavý, mnohem více nejistý při navazování nových přátelství nebo při návštěvách velkých veřejných akcí jako třeba Bar micva. V dětství jsem často pociťoval úžas. Židovská víra, se svými mnoha zvyky a tradicemi vyplývajícími

z historie, která se zdála temná a hluboká jako Bavorský les, na mě často působila příliš intenzivním dojmem. Obzvláště pak rabíni. Nejvíce mě však ohromoval můj otec. Proč? Protože jsem vyrůstal ve víře, že je génius.

Chápeš úskalí takového přesvědčení? Pokud je pravdivé, pak je nemožné být synem takového člověka. Kdo může žít podle příkladu génia? Pokud není pravdivé, pak je také nemožné být synem takového člověka. Kdo může milovat pokrytce, nebo ještě hůře lháře?

Jak již bylo řečeno, v roce 1934 opustila naše malá rodina Bamberg a vrátila se do Prahy, kde můj otec nastoupil na místo přednášejícího na univerzitě, opět se specializací na germánskou literaturu. Bylo mi teprve pět let, takže si na stěhování do detailu nevzpomínám. Vím ale, že se v tuto dobu odehrála ještě jiná událost, která výrazně ovlivnila naše životy.

Hindenburg, prezident Německa, zemřel.

Mé dítě, nechci tě poučovat a zdlouhavě popisovat historii této éry. Nedovoluje mi to ani čas, ani mé chatrné zdraví. A navíc už byly chladnokrevné činy a úmysly jisté skupiny osob v Evropě třicátých let dobře zdokumentovány a zveřejněny. Zdůrazním však dvě zřejmé souvislosti.

Smrt prezidenta vedla ke zrození Führera.

Zrození Führera vedlo k vraždě civilizace.

Naše rodinné začátky v Praze byly šťastné. Vzpomínám si, jak jsme si mazali na chléb pořádnou vrstvu marmelády, tiše spolu sdíleli pravidla Tóry i sladkou vůni hořících svíček.

Otec si zpíval lidové písně, které znal z dob, kdy žil v Kaplici, nebo si pobrukoval Dvořákovu hudbu hrávající z rádia. Matka mi mezitím šla nový přehoz přes postel s obrázky klaunů nebo vyšívala ubrusy. Přitom zkoumala fotografie a dozvídala se o vzdálených tetičkách, strýčcích, bratrancích a sestřenicích. My si hráli – domino a šachy a taky divadlo s Maričinými dřevěnými panenkami (ty měly roli vojáků nebo povstalců) a mým medvědem (ten hrál buď hrdinu, nebo obět). Pamatuji si, jak otec jednou přinesl domů ptáčka – kanárka – a trval na tom, že se musí jmenovat Rainer. Nebo jak recitoval poezii tak nahlas, že rodiny z okolních bytů tloukly do zdí nebo do podlahy a křičely „Buďte zticha, my chceme spát!“, ačkoliv bylo třeba poledne. Ano, když recitoval, choval se velmi dramaticky. Postavil se na židli, pak mě zezadu uchopil, vyzdvihl vzhůru a pronesl:

*Držel chlapce pevně v náruči,
tiskna jej v teple a navždy v bezpečí.*

A další vzpomínky: matka kárající otce za jeho vlašný přístup k židovské víře – třeba když přišel pozdě domů před šabatem nebo když se postavil proti všem zvykům, vzal tužku a jal se překládat báseň nebo Marice i mně zapomněl před večeří požehnat. Občas zapomněl slova Kiduš – pamatuji si na jeho legrační reakci: protáhl obličej, křepčil po pokoji, předstíral, že ho matka honí, a křičel: „Držte ji ode mě! Ona je šílená!“ Sestra i já jsme se smáli, dokonce i maminka se smála. Jako vždy si opět stěžovali sousedé, ale to mého otce nemohlo nijak odradit. Místo

toho vyklepával do zdi nebo podlahy rytmičké odpovědi ve snaze zapojit Erbensovy či Pflegersovy do kódované konverzace. Občas se mu podařilo i tohle:

P-A-R-D-O-N-P-Ř-Á-T-E-L-É.

Rozumíš, proč jsem toho komického, nadšeného génia obdivoval?

Ale zatímco náš domov byl kolébkou štěstí, vnější svět potemněl strachem. Velmi brzy zasáhly obavy i naše životy. Aniž bychom postřehli, kdy a jak se to stalo, hudbu v rádiu nahradil křik. To Adolf Hitler vykřikoval svou ohavnou propagandu. Pak jednoho večera přišel muž a rádio odnesl. Řekl, že je zakázáno, abychom vlastnili takové zařízení. Otcí to zlomilo srdce, ale jeho žal přetrval jen do okamžiku, než se rozhodl, že život bez rádia znamená více času, který může věnovat své velké lásce. Myslím, že tím mínil nás – svou rodinu –, ale ve skutečnosti měl na mysli Rilkeho poezii.

Začal jsem si všimnout, že když se procházel ulicemi mimo židovskou čtvrť, lidé na něj ukazovali a něco si šeptali. Na obchodech jsme viděli nápisy „Židům a psům vstup zakázán“. Děti, které jsme považovali za přátele, na nás najednou pokřikovaly nebo nám nadávaly. Objevilo se nové nařízení zakazující vstup do kina. Další nařízení zapovídalo návštěvy kaváren a restaurací. Všude jsme s sebou museli nosit zvláštní průkaz totožnosti s velkým J natištěným nahoře.

Rainer, náš kanárek, se nachladil a zemřel. Myslím, že z toho otec bude zdrcený, ale on zkrátka jen vytáhl Rainerovo tělo z klíčky a vyhodil ho do popelnice.

Jednoho dne jsem vstal z postele a chystal se do školy jako obvykle, když přišla matka a řekla: „Ne, Rafi, dnes tu musíš zůstat se mnou.“

Byl jsem šťastný, že mohu strávit nějaký čas se svou krásnou maminkou, ale zároveň mě to i mátl. Rodiče totiž silně věřili v sílu vzdělávání. Nikdy by mi nedovolili zůstat doma, jen tak pro nic za nic.

Ve vedlejším pokoji mi zachmuřelá Marika řekla: „Nesmíme tam jít.“

„Do školy?“

„Ano. Co sis myslel?“

„Proč ne?“

„Je to rozkaz. Od vlády. Nevím. Asi proto, že jsme Židé.“

To už dávalo větší smysl. I mně, plachému dítěti, které věnovalo jen málo pozornosti dění ve světě, bylo teď jasné, že žít jako Žid v Praze bude čím dál těžší. Stačilo se podívat na den ode dne nešťastnější obličej matky a věděl jsem, že něco je vážně špatně.

Marika řekla: „Ty, Rafi, mám nápad.“

„Cože?“

„Jsem starší, takže víc vím. Můžu tě učit, jestli chceš. Můžeme si tu udělat učebnu.“

„Ano!“

Tehdy mi bylo deset. Nikdy jsem se už nevrátil do něčeho, co by se dalo nazvat „normální školou“. Místo toho jsem se učil od Mariky, matky, Starého Muže a jeho synovce Michala a později také od dvou laskavých lidí jménem Dominik a pan Haas.

Už jsem tu zmínil otcovu posedlost Rilkem. Během konce třicátých a počátku čtyřicátých let se do středu jeho pozornosti dostala nově objevená sbírka.

Bylo to asi takhle: Na univerzitě se otec prezentoval jako expert na Rilkeho poezii a publikoval vědecké články, ve kterých hlásal mezinárodní význam tohoto básníka. Matce řekl, že to dělá proto, že jeho básně v sobě nesou mnoho pozitivních a radostných zpráv, které roztráštěný svět tolik potřebuje. Pravit: „Rilkeho básně mění životy.“

Matka už ztrácela trpělivost s mužem, který zase jednou přišel domů pozdě, a řekla mu: „Josefe, nové zákony mění životy. Nové zákony a armády, které je prosazují. Ne básně mrtvého člověka.“

Otce to nanejvýš urazilo. Ohradil se: „To není pravda! Zákony existují proto, aby byli politici spokojení a právníci tlustí, zatímco poezie – poezie objímá srdce.“ A pokračoval: „Tady je ten rozdíl. Zákon je strážcem pořádku, poezie je strážcem lásky. No schválně, žila bys radši organizovaný život, nebo romantický život?“

„Obojí,“ odpověděla na to matka pevně. V hádce nepokračovala, ale když jsem se později večer, kdy už jsem měl dávno spát, plížíl chodbou, zaslechl jsem otce, jak své milované manželce recituje z díla svého milovaného básníka.

*Chci dokonale odrážet tvůj obraz,
chci se rozvinout...*

Jednoho dne dostal můj otec dopis od Francouze jménem Dubois, malíře, který stavěl svou reputaci na tvrzení, že se dobře zná s Picassem a Braquem. Dále Dubois psal, že se setkal a spřátelil s Rilkem během jeho návštěvy Paříže v roce 1925. Dopis pokračoval následovně:

Chudý Rainer si od června do srpna pronajal můj druhý pokoj a poté se vrátil do Švýcarska. Během této doby horečně psal. Neuvědomil jsem si, že měl listiny uložené ve skřínce, kterou jsem nikdy ani neotevřel. Našel je až muž, kterému jsem nedávno tuto skříňku prodal a který mi je ihned vrátil.

Pane, má zjištění mne dovedla k pochopení, že jste odborník na Rilkeho dílo. Ocenil bych, kdybyste mohl analyzovat tyto stránky s cílem...

Otec byl nesmírně nadšený. Během několika týdnů přemluvil pana Duboise, aby mu ony listiny dodal – pro nás jako Židy bylo nemožné vycestovat mimo Prahu –, a ukázalo se, že se jedná o poctivou sbírku padesáti dvou básní napsaných směsicí němčiny a francouzštiny. Otec poslal panu Duboisovi nějaké peníze, za které si tyto listiny „zapůjčil“. Pak pokřtil tu nepojmenovanou sbírku na „Lásku a žal“, protože jak sám říkal, každá báseň, která byla kdy napsána, je o lásce, trápení nebo obojím.

„Mé největší dílo,“ prohlásil, „bude překlad Lásky a žalu. Svět oněmí úžasem –“

„Neumíš francouzsky,“ podotkla matka.

„Naučím se,“ prohlásil, nos vztyčený k nebi.

„Proč nepožádáš Bezděka?“ To byl profesor, který se specializoval na francouzskou literaturu.

„Abych s ním sdílel tento poklad? S tím ignorantem? To rozhodně ne!“

„Láska a žal“ tedy brzdy ovládly, dokonce až udusily náš rodinný život. Nález té knihy také znamenal začátek otcova sestupu do tenat šílenství.

V roce 1940, po mých jedenáctých narozeninách, jsem potkal Starého Muže.

Navzdory zřejmému riziku jsem se vydal do ulic za denního světla. Otec trávil čas buď na univerzitě, nebo zavřený ve svém pokoji společně s Rilkeho rukopisem; matka se mezitím modlila za nadějnější budoucnost, snažila se vylepšit polévku, kterou jsme teď museli jíst každý den, nebo se plížila společně s ostatními nájemníky po schodech do sklepa poslechnout si něco z ilegálního rádia, které tam nainstaloval pan Kozel. Marika trávila většinu času šeptáním si se svými dvěma kamarádkami Gretel a Agnes, bydlícími přes ulici. Já se cítil bez školy a rodiny osaměle a nudil jsem se.

Nástup nacistické okupace znamenal vojáky v plochých helmicích, kteří pochodovali ulicemi, štekali příkré rozkazy, kontrolovali lidem doklady a výhružně mávali zbraněmi. Přestože jsem byl na svůj věk poměrně vysoký, připadal jsem

si nicotně. Říkal jsem si, že kdyby se do mě někdo z nich pustil, dokázal bych se vmáčkout mezi cihly jako červík nebo bych vklouzl do škvíry v chodníku. Navíc jsem se vyznal v těch ulicích dost dobře na to, abych měl v záloze plán únikových cest: Mezera v plotu, kterou se dá protáhnout, věděl jsem, kam šlápnout i kde se zachytit. Pokud by všechno ostatní selhalo, mluvil jsem horlivě sám k sobě, seberu některému vojákovu zbraň a všechny je postrélím do jejich ledových srdcí. Bum, bum! Naivní představa, ale byl jsem mladý a zatím jsem plně neokusil hrozivou realitu.

Jednoho dne jsem bloumal Starým Městem, poměrně daleko od řeky. Nikdy předtím jsem tam nezašel. Ulice byly rovné a na cihlách se tam tvořily chomáčky vlhkého mechu. Vzduch působil těžce a nesl v sobě ponuru vůni starých časů. Nevypadalo to jako místo, kde by krása zrovna vzkvétala, ale přesto... na konci jedné tlumeně osvětlené ulice stál obchod. V předním výklenku seděl Starý Muž a v ruce držel podivnou věc, kterou leštil hadříkem.

Zvědavě jsem ho chvíli pozoroval, pak jsem se odvážil opatrně přiblížit. Odlesk té zlaté věci byl tak jasný, že rozptyloval šed' nevládného dne. Pohlédl jsem na ruce Starého Muže a uviděl, že základna té věci má tvar zvonu. Zvon dál přecházel v tělo se slonovinovými knoflíky, které mě vyzývaly k doteku, a dlouhý, elegantní krk mi připomněl letní labuť plovoucí po hladině Vltavy. Byl to ohromující předmět. Stál jsem tam na kočičích hlavách a dlouho na něj zíral.

Pak si mě Starý Muž všiml a pravil: „Ahoj, chlapče. Líbí se ti?“

„Ano, pane,“ odpověděl jsem (maminka mě naučila zdvořilosti za každé situace).

„Myslel jsem si to. Víš, co to je?“

„Ne, pane.“

„To je sa-xo-fon,“ řekl zpomaleně, abych stihl pochytit všechny slabiky. „Dokáže vyluzovat hudbu.“

Hudbu? Znal jsem housle a cello, samozřejmě taky klavír, harfu, cimbál a bubny. Ale tenhle žlutý ptáček, tahle zahnutá nádhera –

Starý Muž se rozhlédl kolem. Kromě nás bylo na ulici liduprázdno. Pak pronesl: „Chtěl bys ho slyšet hrát?“

„Ano, prosím!“

Naznačil mi, abych šel dovnitř. Bez rozmyslu jsem tak učinil. Žili jsme v nebezpečné době. Cizím lidem člověk nemohl důvěřovat. Ten Starý Muž mohl být únosce, nebo dokonce vrah – ale já jsem byl mladý a očarováný, byl jsem bláhový syn svého bláhového otce.

Obchod byl malý a zaprášený. Vzadu měl dveře, pultík a dvě poličky, na kterých leželo několik malých krabiček.

„Býval to hudební obchod,“ vyprávěl Starý Muž. „Vlastně to pořád ještě je hudební obchod. Ale už moc zboží neberu. Jenom nějaké jazýčky a ligatury, náhradní struny, pár zpěvníků.“

„Jak to?“

„Nemá to smysl,“ řekl Starý Muž, „protože v Praze už moc hudebníků nezůstalo. Nebo spíš je tu jen velmi málo lidí, kteří by přiznali, že jsou hudebníky.“

Opatrně sevřel saxofon v dlouhé útlé ruce, jako když rodič drží své dítě.

„Můj poslední hudební nástroj,“ pronesl posmutněle, ale pak zvolal, „Michale! Zákazník!“

Hned nato se zadní dveře otevřely.

Mé dítě, pokud se tomu vědomě nebráníš, nastanou v tvém životě chvíle, kdy potkáš lidi, jejichž kouzlu okamžitě podlehneš. Ať už je to kouzlo dobré, nebo špatné, na tom nezáleží. Jde pouze o to, že mu propadneš – nezadržitelně, a není cesty zpět.

Znáš mě jako uzavřeného člověka. Vidiš mě jako muže, který postavil ke vstupu do svého srdce stráž. Tá stráž je chladná a neotřesitelná. Jsem si jist, že to považuješ za vadu mého charakteru. Jsem odměřený a bezcitný. Dost možná neschopný lásky. Navenek je to pravda, ale pochop, prosím, že to jsem ze sebe udělal já sám – částečně kvůli své veliké lásce k Michalu Laksovi.

Láska? Silné, ale správné slovo. V jakémkoliv jiném světě, jiném životě, je láska žádoucí, to je bez pochyb, ale současně je také nebezpečná, protože láska všechno umocňuje. Pokud tě láska zasáhne, zamává s tebou a pohltí tě víc, než jsi doposud v tomto ohledu co zažila. Tvá nová náklonnost nebude znát hranic. Stejně to funguje, pokud tě zraní někdo, koho miluješ – nebo zraníš-li někoho ty –, pak okusíš nejhlubší a nejbolestnější ublížení, jaké si jen dovedeš představit. Protože láska umí měnit maličkosti v obrovské věci a obrovské věci v maličkosti, dokáže změnit štěstí v blaženost nebo smutek v utrpení.

Takovou má moc!

Michal, o pár let starší než já, se usmál. Přišel za námi dopředu a vzal si od Starého Muže – svého strýce, jak jsem posléze zjistil – saxofon. Pak mi řekl, abych ho následoval. Prošli

jsme zadními dveřmi a sestoupili po točitých schodech do sklepa, který byl osvětlený lépe než samotný obchod.

Vůbec jsem necítil strach. Naopak jsem se zájmem sledoval, jak Michal zkontroloval plátek, jazykem ho navlhčil, vložil si náustek mezi rty, prsty jemně položil na klapky – a uchvátil mě.

Ach, jak ten uměl hrát! Ty tóny mě uváděly takřka do mdlob a zase povznášely, připadal jsem si, jako by mě nesly, stejně jako paprsek nese světlo. Zavřel jsem oči a cítil, jak mi hudba prostupuje kůží a začíná mi proudit v krvi. Mé srdce začalo bít jako doprovodné perkuse, dech mi ve čtvrtinovém a osminovém taktu vyřázel z plic. Když jsem se pak na něj dokázal dívat a poslouchat ho, došlo mi, že Michal je ztělesněním toho nástroje. Jak si tak přiklekával a pohupoval se, byl najednou taky zlatý, konkávní, melodický a úžasný.

Dodnes si nemohu vzpomenout na melodii, kterou hrál. Ale na tom nezáleželo ani nezáleží.

Dospěl jsem k novému pochopení: že stejně jako v sobě tělo nese pravý dar života, tak v sobě tóny nesou svůj vlastní dar – dar pozemské hudby.

Samozřejmě že jsem se to chtěl naučit. A stejně tak i Michal Laks chtěl učit mě. Ale neměl jsem ani nástroj, ani možnost si jej pronajmout, natož možnost si tak drahou věc pořídít.

„Stryčku,“ pravil Michal, v té chvíli pro mě už nejlepší přítel, „musí existovat nějaké řešení.“

Starý Muž se na chvíli zamyslel. Pak řekl: „Je to můj jediný saxofon. Saxofony jsou vzácné a nemohu si ho dovolit dát pryč –“

Srdce mi ztěžklo.

„Ale,“ pokračoval, „chápu tě. Hudba tkví hluboko v tvé duši. Možná jsi nevěděl, že –“

„Pane, já –“

„Takže: Určitě posloucháš pěkné písně z rádia, vid' Pche! V těch není žádná pravda.“ Široce se zazubil a řekl: „Mladý muži, jsem ochoten sem kvůli tobě chodit a nechat tě učit se od mého darebného synovce, který je už teď výborným hráčem, navzdory své lenosti cvičit. Choď sem a uč se hrát – jednoho dne, až tohle šílenství pomine, si ten saxofon ode mě třeba koupíš a poslouží ti, aby ses stal světoznámým muzikantem.“

Oněměl jsem radostí nad svým štěstím. Starý Muž se opíral o vycházkovou hůlku a hleděl na mě.

„Tak co, mladý muži? Co tomu říkáš?“

Samozřejmě jsem souhlasil. Dá se taková nabídka odmítnout?

Naše lekce se konaly ve studeném sklepě, pod silnicí, po které občas pochodovala armáda. Tehdy mi to připadalo jako normální místo ke cvičení, ale později jsem přišel na to, že styl hudby, který se líbil Michalovi a hodil se k saxofonu, nacisté nenáviděli. Svým počínáním jsme riskovali trest, nebo ještě něco horšího – ale sklep měl poctivě silné zdi a Starý Muž držel hlídku nahoře v obchodě. Pokud by se vojáci

objevili v sousedství, šel by dozadu ke dveřím a pořádně by zabušil hůlkou.

„Co to je?“

„Strýček. Chce, abychom si dali pauzu.“

„Ale –“

„To je v pořádku, Rafi. Hudba vyčerpává. Na chvilku nebo dvě si odpočineme. Už jsi někdy kouřil cigaretu?“

Během lekcí mi Michal ukazoval, jak nástroj správně složit, jak ho držet – levá ruka nahoře, pravá dole, prsty nachystané na správných klapkách – a pak to nejsložitější, nátisk.

„Rafi, ne tak pevně! Je to saxofon, ne balík slámy!“

Buď jsem ho moc mačkal, nebo jsem zase moc povolil, foukal jsem moc silně, nebo naopak vůbec, kvičel jsem a skřehotal a vrčel a úpěl – až jsem nakonec našel základní tón: cis.

„Ano!“

„Vidíš? Teď už jsi muzikant.“

Můj učitel měl ten dar, že dokázal z každého malého úspěchu udělat velkolepou záležitost.

Naučil jsem se hrát v horní části a časem pak i v dolní. Experimentoval jsem s oktávovou klapkou a začal si nesměle budovat cestu napříč stupnicemi. Kdykoliv jsem si tiskl saxofon k tělu a začal jsem hrát, cítil jsem se očištěn, jako kdyby neexistovalo žádné klapání bot na ulici nebo plivance ve vlasech, či hrozivé ozvěny v mých uších. Zapomněl jsem na svého otce rozrážejícího dveře a křičícího: „No jistě! *Žádné údolí, ale opatství!* Proč jste mi to neřekli?“ Načež dveřmi práskl znova, tentokrát aby je zavřel. Přestal jsem myslet na matčiny neustále vlhké oči

a protahování obličej, stejně jako na skutečnost, že už se nemodlí mlčky k Bohu, nýbrž už Ho prosí nahlas. Už jsem si ani nedělal starosti s opakováním Tóry, protože ani otec nevypadal, že by ho ještě nějak zajímala. Synagogu už několik měsíců vůbec nenavštívil, a ačkoliv se šabat pořád ještě dodržoval, dělo se tak spíš povrchním způsobem, což zejména matku znepokojovalo. Už jsem si ani neuvědomoval hlad, nejistotu a strach před spaním. Prostě jsem hrál. Vždycky když jsme byli s Michalem Laksem spolu, povzbuzoval mě: „Myslím, že už jsi připraven na nějaké Jelly Roll, Rafi,“ – a ukazoval mi – „musí ti to z bránice vyjít jako drak z hlubin,“ – a chválil mě – „Rafi, synu básníka, jsi druhý nejlepší hráč v této místnosti!“

„Vždyť jsme tu jen dva.“

„Ne! Podívej se kolem sebe, otevři oči. Je tu Ježek. Za ním Duke Ellington, přijel až z Ameriky, aby si tě poslechl. A je tu i sám Adolphe Sax, vynálezce našeho krasavce. Být druhým nejlepším v takové společnosti –“

„Kdo je ten první nejlepší?“

„Rafi! Musíš se ptát?“

Žil jsem pro tyhle chvíle. O to víc, čím tvrdší byl chleba našeho každodenního života. Můj otec, jako většina jemu podobných, byl z důvodu omezování výdajů vyhozen z univerzity. Zatímco on to vnímal jako pozitivum – více času, aby se ponořil do svého životního uchvácení, tedy do práce na Rilkově rukopisu –, pravda byla taková, že jsme měli málo peněz. Jídlo nestačilo a oblečení bylo potřeba neustále spravovat. Matka se nás snažila udržovat dobře živé a ve slušném stavu, ale bylo

to skoro nemožné. Začala se věnovat šití a zašívání, aby vydělala dost peněz na jídlo, a věřím, že se možná snížila k tomu, že požádala své chladné, lhostejné rodiče o půjčku, která však nikdy nedorazila.

Marika na mě spustila: „Rafi, kam jdeš?“

„Co?“

„Vždycky zmizíš. Každý den, na celý den. Kam chodíš?“

„Nikam.“

„Aha, jasně. Ty nejsi opravdový. Jsi imaginární Rafi. To je teda divné. Celé ty roky jsem si myslela, že mám bratra.“

A tak jsem jí o Michalovi a Starém Muži a učení se na saxofon řekl.

„Založíme kapelu.“

„Kapelu.“

„Hned jak to půjde. Pojedeme do Ameriky a budeme hrát ve všech velkých klubech.“

„Rafi, víš ty vůbec, co to je klub? Víš něco o Americe?“

Uznal jsem, že moje vědomosti byly kusé. „Ale můžu se něco naučit!“

Nebylo divu, že mnou pohrdala. Kousal jsem se do rtu a přemýšlel, kdy začala být Marika tak dospělá a zodpovědná.

I když jsem se snažil skrze hudbu tmavnoucí svět odmítat, byl mi neustále v patách. Dva hrozné incidenty mi ukázaly, jak temné byly ony síly, které proti nám povstaly.

Jednoho dne jsem šel s otcem do Panské. Chtěl tam navštívit dům, v kterém žil Rilke jako dítě se svou matkou Phiou a jejími

zámožnými rodiči. Na ten výlet se mi vůbec nechtělo, ale matka na tom trvala.

„Nemůže jít sám,“ zašeptala. „Kdoví, co by řekl nebo udělal.“ Nepřišlo mi, že by to moje přítomnost mohla nějak ovlivnit, ale maminka můj doprovod požadovala, a tak jsem z lásky k ní, a ano, stále i k mému otci, neměl příliš na výběr.

Pamatuji si, že ten den bylo jasno a teplo. Bylo pozdní léto, možná už začátek podzimu. Město bylo ponořené do slunečního svitu a jeho věžičky sahaly jako dychtiví průzkumníci do modrého nebe. Onen dům jsme našli velmi lehce. Otec hleděl skrze zamčenou bránu, dělal *aha* a *mmm*, hojně si něco značil do svého zápisníku a komentoval mystičnost zahrady, která mně připadala ošuntělá, zamořená plevelem a očividně zanedbaná.

Cestou zpátky pak rozhodl, že půjdeme přes Staroměstské náměstí. Mumlal něco o tom, že si chce dát trdelník, i když prodavači, kteří vyrábějí a prodávají tuhle lahodnou pečenou sladkost, už dávno odešli. Neměl jsem srdce se s ním dohadovat.

Když jsme zaslechli rozruch, měli jsme zamířit jiným směrem. Byla to demonstrace. Stovky lidí skandovaly, zpívaly a pokřikovaly. Skutečnost, že ti lidé neměli žádné transparenty s nápisy a vlajky, naznačovala, že setkání vzniklo zřejmě spontánně. Tak jako tak, ve vzduchu viselo nebezpečí násilí.

Otce to dění okamžitě strhlo. „Lid promlouvá!“ křičel. „Ať žije lid!“

Vrhl se do davu dřív, než jsem ho stačil zadržet. V tu chvíli jsem pochopil, co je to za demonstraci.

Židi zrádci! Židi zrádci! Židi zrádci!

Došlo mi až mnohem později, že to byli naši lidé – Češi protestující proti Židům, kteří se přiklonili k nyní tak nenáviděné německé kultuře, namísto k té české. Jinak řečeno: protestovali proti lidem, jako byl můj otec.

Židi zrádci! Musel jsem ho odtamtud dostat pryč. Věděl jsem, že ho někdo pozná. Bylo tam spousta lidí, které učil nebo kteří ho z kavárenských židli slyšeli proklamovat ctnosti Goetha, Heina, Schillera a dalších.

Ale už bylo pozdě.

„Ullmann?“

„Josef Ullmann, pedagog.“

„Sympatizant!“

Nejdřív se ozvalo hluboké zavrčení jako od zaplašeného zvířete, ale byla jich celá skupina, s tmavými, zbitě vyhlížejícími čely. Slyšel jsem, jak můj otec bezstarostně potvrzuje svou identitu a začíná – bůh ví proč – recitovat Rilkeho: „...*překrásné léto, jemné pohlázení větru přelétlo přes zlatá pole...*“ – každé slovo vyslovené s úžasem nevinného dítěte.

Vrčení zesílilo ve skřípot soukolí starého nákladáku. Pak přišlo první postrčení, pak další, další, otec byl jako míč odpalovaný tam a zpět. Viděl jsem, jak se jeden vyšší muž napřahuje a jak praštil mého otce pěstí do oka. Josef vykřikl, snad si konečně uvědomil nebezpečí, a jiný muž mu vrazil dvě facky. Ostatní využili situace, popadli otcovo štíhlé tělo a drželi ho nastavené s roztaženými rukama, zatímco malý podsaditý muž přešel dopředu a zamířil svůj silný úder na otcovo břicho.

„Přestaňte! Prosím!“

Neslyšeli mě, a i kdyby, nezajímalo by je to. Byl jsem vysoký, ale slabý a chyběla mi odvaha. Zdálo se až neuvěřitelné, že navzdory zběsilým úderům otec stále recitoval. Malého mužíka hbitě vystřídal vysoký muž, který zatnul ruce v pěst a nenuceně sekl otce do krku, pusy a nosu. Vystříkla krev a otec konečně zmlkl. Ostatní se radovali a nakonec ho s hromadným, spokojeným zavrčením pustili a nechali ho žuchnout na dlažební kostky a zmítat se jako rybu na suchu. Několikrát ho ještě kopli, než se stáhli, a shrbení se rozprchlí jako pavouci do všech koutů náměstí.

Nějak se mi podařilo dostat ho domů. Pomohl mi jakýsi muž. Nikdy jsem se nedozvěděl jeho jméno a dodnes si ani nemohu vzpomenout, jak vypadal. Byl ale dost silný na to, aby zvedl otcovo bezvládné tělo a odnesl ho jako pytel mouky do našeho činžovního domu, zatímco já dusal za ním a mumlal slova vděčnosti. Přepadla mě malátnost a současně zmatenost, cítil jsem se zahanbeně.

Matka plakala a obviňovala se, že mu dovolila opustit byt. Naši dlouhodobě trpící sousedi byli zděšení a zarmoucení. Nakonec se otce ujala Marika. Opatrně mu ošetřovala rány a navzdory všemožným teoriím o léčbě trvala na tom, že otec teď bude jenom pít vodu a odpočívat. Ten nepromluvil od okamžiku, co dopadl na dlažbu ulice, a pamatuji si, že právě to mě znepokojovalo ze všeho nejvíc. Slova mého otce se vždy podobala únik plynu: myšlenky sdílené bez cenzury, zkušenosti přetvořené jako poezie existence, fráze jednou a následně znovu chutnané jako dědečkovy bonbóny, metaforý vržené do vnímavé atmosféry

jako pestrobarevné bublinky, každá z nich se houpající v prostoru jako naivní nejistota, která čeká na věčnou lásku nebo puknutí silou větru.

Ticho bylo znepokojující.

Mlčel hrozně dlouho. Buď funěl a narovnaný spal, jako by ležel v rakvi, nebo ležel s očima upřenýma na stíny mihotající se na stropě. Matka mu četla, ale nezdálo se, že by naslouchal, probouzel se ze svého transu a zase se do něj vracel, jako se nepostřehnutelná víla prosmýkává světelnými komorami.

Marika ani já jsme neopustili byt. Otcova tragická příhoda vzala energii nám všem. I my jsme se stali beztvarou hmotou, zatímco venku v našem městě, v naší zemi i za jejími hranicemi Židé utíkali z domovů nebo byli deportováni a vražděni. Čekali jsme, až se náš básník konečně probere, a mezitím svět vybuchoval a hořel a salvy slávy vystřelené do měkkého pupku slušnosti stáhly střední Evropu do koupele ve vlastní teplé krvi.

„Rafaeli?“

„Tati!“

Dotkl se mé ruky svou bledou tlapou a pravil: „Rafi, dokázali jsme to.“

Vylekal jsem se. Dokázali jsme – co?